

УДК 339.137.2:634

ПРИНЦИПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА РИНКУ САДІВНИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Н.П.НОВАК – здобувач, Херсонський ДАУ

Постановка проблеми. Значну частину продовольчого балансу України складала продукція галузі садівництва. Природно-економічний потенціал країни сприяє формуванню високих урожаїв плодових культур. Ураховуючи ці особливості, Україна має можливість забезпечити не тільки власні потреби в продукції цієї галузі, а й експортувати. Це найбільшою мірою відноситься до південних областей України, зокрема Херсонської, яка володіє винятковими ґрунтово-кліматичними умовами для успішного ведення промислового садівництва.

Разом з тим, оцінка стану, кон'юнктури та динаміки ринку садівницької продукції показує, що садівницька галузь країни та її регіонів не може конкурувати з рівнем розвитку цієї галузі в розвинених європейських країнах. З початку 90-х років спостерігається різке зниження ефективності садівництва та перетворення його із високорентабельного (майже 85 %) у збиткове виробництво у 2000-х роках. Критичний рівень має відтворення й стабілізація промислового садівництва. Тому проблема відродження й стабілізації розвитку промислового садівництва є однією з найгостріших та найбільш актуальних.

Стан вивчення проблеми. Відзначимо, що відомі українські вчені-економісти приділяють багато уваги вирішенню проблем розвитку садівництва: В.І. Бойко, О.Ю. Єрмаков, В.А. Рульєв, О.М. Шестопаль, А.І. Шумейко та інші. В їх працях досліджуються теоретичні й методологічні проблеми розвитку галузі, особливості її приватизації, формування земельних і майнових відносин, оцінка потенціалу виробництва. Проте проблеми формування ринку садівницької продукції, оцінки його кон'юнктури та конкурентоспроможності, інвестиційного забезпечення та інноваційного розвитку галузі.

Завдання і методика досліджень. Завданням наукового дослідження є обґрунтування основних напрямів підвищення ефективності функціонування садівницьких підприємств та ринку садівницької продукції регіону, визначення економічної ефективності розміщення, спеціалізації та виробництва плодоягідної продукції в регіоні.

Результати досліджень. Ринок садівницької продукції в умовах конкуренції висуває певні вимоги до продукції, що реалізується, які проявляються в якості (товарний вигляд, смакові або лікувальні властивості), асортименті (зерняткові, кісточкові і горіхоплідні культури, ягоди), забарвленості (плоди різного кольору), транспортабельності, леж-

кості, наявності упаковки, кількості продукції кожного виду. Попит на продукцію йде від кінцевого споживача, передається через роздрібно-го торговця оптовику і далі виробнику. Цей ланцюжок дає можливість швидко реагувати й адекватно перебудовуватися залежно від попиту споживачів. Таким чином, оптовий ринок, маючи всі умови і стійке ведення торгової діяльності, виконує цілеспрямовану і стабілізуючу роль у доведенні плодоягідної продукції від виробника до споживача.

Принципи діяльності гуртових плодоовочевих ринків такі: самоокупність, прозорість, цивілізована торгівля, господарська незалежність, конкурентоспроможність. Світовий досвід гуртової торгівлі свідчить, що гуртові плодоовочеві ринки доцільно створювати в районах високої концентрації виробництва плодів і овочів, а також достатнього попиту (обласні центри, великі міста), на базі існуючих підприємств гуртової торгівлі різних форм власності (колишні плодоовочеві бази, роздрібно-торгові комбінати, холодильники), матеріально-технічна база яких найбільш близька за структурою до потреб гуртових ринків.

Основними функціями гуртового плодоовочевого ринку є: організація проведення гуртових, аукціонних і конкурсних торгів; здійснення контролю за якістю реалізованої продукції і дотриманням правил торгівлі; інформація учасників торгів про стан попиту, пропозиції і рівень цін; надання транспортних послуг (вантажно-розвантажувальні роботи); забезпечення контрольно-вимірвальним обладнанням; надання учасникам соціально-побутових послуг і зв'язку; організація охорони і протипожежної безпеки.

Проблемою формування інфраструктури аграрного ринку, за твердженням В.В. Зіновчука, є нестабільне функціонування й перетворення агроторгових домів у посередницькі структури комерційного спрямування, недооцінка сільськогосподарської обслуговуючої та кредитної кооперації [3]. Дійсно, товаровиробники стали частіше звертатися до посередницьких структур відносно збуту сільськогосподарської продукції та інших послуг. Але ці структури, використовуючи своє монопольне становище, встановлюють високі ціни на свої послуги, унаслідок чого значна частина прибутку виробника переходить до посередника.

Переорієнтувати інфраструктуру плодоовочевого ринку на інтереси виробників можливо за умови, якщо вони будуть не лише клієнтами, а й співвласниками цих підприємств, які надаватимуть послуги по реалізації продукції на неприбутковій основі. Такі підприємства повинні працювати не на власний прибуток, а на прибуток своїх клієнтів-власників [5]. У зв'язку з цим доцільне і перспективне питання, пов'язане з формуванням структур плодоовочевого ринку, побудованих на кооперативній основі, як це вже давно відпрацьовано в розвинених країнах світу.

У більшості сільськогосподарських підприємств, у тому числі у спеціалізованих садівницьких господарствах, ще не організована

робота маркетингових служб, що стримує активне входження цих виробничих структур у ринок.

У 2009 р. спостерігалися негативні чинники торгівлі плодоягідною продукцією. Були визначені скорочення пропозиції і спад попиту, зниження конкурентоспроможності вітчизняних плодів і ягід з причин низьких товарних якостей і непривабливої упаковки; збережеться диспаритет цін у зв'язку з недостатнім державним регулюванням ринку цієї продукції, несприятливим для сільськогосподарських товаровиробників кредитуванням; продовжиться реалізація плодів і ягід на стихійних ринках; прогнозується звуження ринку через посилення тенденцій до переходу територій на самозабезпечення. Ці обставини вимагають реалізації деяких заходів на державному і регіональному рівнях щодо поліпшення реалізації продукції садівництва згідно з урядовими постановами та указами Президента.

Успішне виконання накреслених заходів щодо формування та функціонування аграрного ринку дасть можливість відродити прогресивну організацію та ведення оптової торговельної діяльності в плодоягідному підкомплексі, створити всі умови для організації гуртової торгівлі та стабілізації цінової ситуації на ринку плодів і ягід, значно зменшить неорганізовану посередницьку діяльність у сфері збуту продукції, легалізує і збільшить прибутки товаровиробників. Ми прогнозуємо тенденцію зменшення обсягів реалізації продукції по бартеру. Натомість можливо збільшення обсягів реалізації продуктів садівництва в рахунок оплати оренди земель, зайнятих садами або майна в галузі.

У зв'язку з тим, що нові форми організації торгівлі продукцією садівництва проходять період становлення і відповідна інфраструктура плодоовочевого ринку формується, гуртова торгівля фруктами і ягодами здійснюється в основному через посередників. Поширюється пряма реалізація продукції через супермаркети і фірмові магазини, систему громадського харчування, а також переробним підприємствам, продукція яких, особливо фруктові соки, користується великим попитом і йде на експорт, тому що вітчизняна плодова і ягідна продукція більш екологічно чиста завдяки обмеженому використанню в господарствах отрутохімікатів і мінеральних добрив. Значна частина товарообігу роздрібною торгівлю проходить через міські та стихійні ринки. Зберігається торгівля плодоягідною продукцією на придорожніх смугах великих автомагістралей, у місцях масового відпочинку і безпосередньо в господарствах.

О.М. Шестопаль, О.Є. Єрмаков відзначають характерні риси функціонування галузі садівництва. Головною складовою частиною основних фондів галузі є багаторічні насадження, ефективно використання яких слугує розширеному відтворенню виробництва [2]. Процес їх продуктивного використання відбувається протягом певного періоду, який об'єктивно не може бути змінений в часі. Плодові

дерева в сприятливих умовах ростуть і плодоносять нормально, а при порушенні вимог гинуть. Гарантом стабільного виробництва у садівництві є оптимальна вікова структура насаджень, яка передбачає своєчасне введення в експлуатацію молодих садів і виведення – непродуктивних насаджень. Плодові насадження зазнають фізичного і морального зносу, а тому певна їх частина повинна бути виведена із господарського використання і замінена новими насадженнями. Основою процесу інтенсифікації в садівництві є планомірне відтворення плодоносних насаджень. На сучасному стані науково-технічного процесу в галузі відзначається тенденція скорочення загального періоду продуктивного використання садів, упровадження сортів і гібридів дерев зі скороченим циклом використання. Це пов'язано з необхідністю реагування виробництва на вимоги ринку, більш повного задоволення попиту споживачів, скорочення непродуктивного періоду і, відповідно, більш швидкої окупності капітальних вкладень.

Об'єктивний процес планомірного використання плодкових насаджень зазнає впливу двох груп чинників: природних і економічних, а саме: витрати трудових, енергетичних і матеріальних ресурсів у розрахунку на одиницю продукції, а також її якість. Високі споживчі і товарні властивості і якість продукції садівництва можна забезпечити на основі врахування біологічних особливостей плодкових насаджень, різних природних і організаційно-господарських чинників. Плодоовочева продукція в основному характеризується втратою споживчих якостей у процесі зберігання і транспортування. Тому особливої актуальності у садівництві набувають процеси інтеграції сфер виробництва, зберігання, переробки і реалізації продукції.

На основі створення раціонального породно-сортового складу плодкових насаджень потенціал садівництва значно зростає, підвищується ефективність виробництва, забезпечується високий рівень прибутку протягом року. Але необхідно враховувати природно-кліматичні умови Півдня України. Садівництво має значну залежність від коливань кон'юнктури ринку, оскільки впровадження у виробництво і продуктивна віддача насаджень має значний розрив у часі. Тому об'єктивною необхідністю є гарантія державних субсидій (підтримки) на впровадження нових плодкових насаджень з метою вирішення проблеми найбільш повного задоволення потреб споживачів необхідною продукцією.

Унаслідок досліджень формування внутрішнього ринку плодів і ягід можна зробити такі узагальнення:

1. Гуртова торгівля плодами і ягодами в Україні не використовує наявних резервів та минулого досвіду функціонування. Майже повністю припинена діяльність заготівельної сфери споживчої кооперації, а також міських плодоовочевих баз та гуртово-роздрібних кооперативів. Тому важлива роль відводиться відновленню на нових засадах гуртової торгівлі плодами і ягодами. Для цього необхідно керуватися Указом Президента України від 6 червня 2000 р. № 767/2000 "Про заходи що-

до забезпечення формування та функціонування аграрного ринку". Реалізація цих заходів сприятиме формуванню сучасної гуртової мережі реалізації плодів і ягід, якісному їх зберіганню і сортуванню, що забезпечить поставку на ринок достатньої кількості плодової продукції. Перспективною формою гуртової торгівлі плодоягідною і овочевою продукцією повинні стати гіпермаркети [4].

2. У зв'язку з тим, що в Україні в основному збереглися крупнотоварні спеціалізовані садівницькі господарства, створені на засадах врахування переваг конкуренції та спеціалізації виробництва, доцільно відновити в них власну базу зберігання, сферу передпродажної підготовки і реалізації плодоягідної продукції, що в умовах недостатнього розвитку гуртової торгівлі сприятиме підвищенню ефективності виробництва плодів і ягід.

3. Ціни на плоди і ягоди значною мірою коливаються по регіонах, де складається різна кон'юнктура ринку. Щорічно найдорожчий ринок плодів і ягід у тих регіонах, де висока купівельна спроможність і велика щільність міського населення, що є основою формування підвищеного попиту на плоди, ягоди та продукти їх переробки.

Рівень цін на плодоягідну продукцію значною мірою залежить від її товарного вигляду і споживчої якості, строків і каналів реалізації, регіонів вирощування плодів і ягід, помологічних сортів, розташування торгового місця на ринку та об'єктивної реклами. У зв'язку з цим важливим є здійснення постійного моніторингу цін на плодоягідну продукцію та своєчасне інформування про них товаровиробників.

4. Ефективний розвиток ринку плодів і ягід в Україні передбачає наявність конкурентної боротьби, інтеграцію процесу виробництва і реалізації, спеціалізована торгівля, залучення інвестиційних ресурсів, удосконалення мережі зберігання і переробки продукції, державну підтримку, підвищення платоспроможного попиту населення, ефективне використання всіх видів резервів та ресурсів, зниження кредитних ставок банків, раціональна цінова і податкова політика держави, створення умов для реалізації продукції за кордон, страхування непередбачених ризиків при виробництві і реалізації.

Висновки та пропозиції. Основними особливостями й тенденціями розвитку конкурентного середовища ринку садівницької продукції в Україні та її регіонах визначені: основні виробники – крупнотоварні спеціалізовані господарства та господарства населення; нестабільність виробництва і пропозиції продукції; вузький асортимент та низька якість пропонованої продукції; слабкі конкурентні позиції вітчизняної продукції по відношенню до іноземної у плані збереження якості при умові тривалого зберігання; недостатній розвиток інфраструктури ринку; повільне впровадження інновацій у сферах виробництва, переробки, реалізації продукції; недостатній розвиток інтеграційних процесів у галузі; слабкий розвиток гуртових ринків та гуртової торгівлі продукцією; наявність стихійної та неорганізованої торгівлі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дудін В.І. Бізнес-планування інтенсивного саду для галузі садівництва / В.І. Дудін //Збірник наукових праць Уманського ДАУ. –Умань, 2007. – Вип. 65, Ч.2. – С. 116-124.
2. Єрмаков О.Ю. Сучасний стан та перспективи розвитку садівництва в Закарпатті / О.Ю. Єрмаков, Л.Ф. Пилипчинець // Науковий вісник НАУ. – К., 2005. –Вип.82.-С. 168-171.
3. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В.В. Зіновчук. [2-ге вид., доп. и перероб]. – К.: Логос, 2001.-380 с.
4. Рибак А.В. Концентрація розвитку ринку продуктів садівництва / А.В. Рибак, А.І. Шумейко // Економіка АПК. – 2002. -№3. –С. 76-80.
5. Сало І.А. Цінова ситуація на ринку ягід України / І.А. Сало // Економіка АПК.- 2005. – №9(131). –С. 82-86.